

УДК 378.147

О.М. БОНДАРЕВСЬКА,
*викладач циклової комісії іноземної мови
Криворізького коледжу
Національного авіаційного університету*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ САМОСТІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті аналізуються основні положення компетентісного підходу до розв'язання проблеми формування індивідуальних стратегій, розкрито сутність поняття «індивідуальні стратегії самостійно-пізнавальної діяльності студентів» та уточнено зміст деяких дотичних до них категорій, таких як індивідуальний стиль, індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальний освітній маршрут.

Ключові слова: компетентісний підхід, індивідуальні стратегії, індивідуальний стиль, індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальний освітній маршрут.

Постановка проблеми. В умовах стрімких перетворень, що відбуваються як в сучасному світі взагалі, так і в Україні зокрема, молодь не може залишатись осторонь. Для цілеспрямованих дій необхідно виробити індивідуальні стратегії, які допомагають людині рухатись у правильному напрямі, чи то навчання, професійна або соціальна діяльність. Застосування компетентісного підходу висуває на перший план не лише теоретичні, а в першу чергу практичні шляхи вирішення завдань в основних сферах життєдіяльності студента. Формування індивідуальних стратегій самостійно-пізнавальної діяльності студентів на засадах компетентісного підходу орієнтується на самонавчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію та розвиток індивідуальності.

Аналіз досліджень та публікацій. У спектрі нашого дослідження важливе значення має нормативна база, тому особливий інтерес становлять такі державні документи: Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, положення «Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)», положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». З огляду на ці положення можна зробити висновок про те, що компетентісний підхід виконує ключову функцію у формуванні нових вимог до майбутнього фахівця та викликає потребу особистості бути здатною до гнучких перетворень.

У 2004 р. на міжнародній конференції Міністерства освіти Норвегії, в якій брала участь ЮНЕСКО, прийнято визначення компетенції як здатності застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей, та від умінь до знань [10].

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)), поняття компетентності розуміється як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності [10].

© О.М. Бондаревська, 2015

Мета статті – обґрунтувати необхідність застосування компетентнісного підходу у процесі формування індивідуальних стратегій самостійно-пізнавальної діяльності студентів та проаналізувати особливості його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід є найбільш оптимальною спробою розв'язання протиріччя формальної й матеріальної освіти, яке зартикульоване в історії педагогіки ще за часів Й.-Г. Песталоцці та Й.Ф. Гербарта.

Проблема компетентнісного підходу викликала інтерес вчених-педагогів досить давно. Починаючи із середини минулого сторіччя в педагогічній літературі зустрічаються терміни «компетентність» та «компетенція», в основному серед праць науковців країн Західної Європи та США.

Провідним гаслом парадигми сучасної вітчизняної освіти стає «навчання упродовж життя». Саме компетентнісний підхід, на думку В. Серікова, вимагає такого оновлення сучасної освіти, в процесі якого не буде існувати розриву між когнітивним, діяльним та особистісним рівнями розвитку того, хто навчається. Новий зміст освіти має на меті на противагу знанневоорієнтованому напрямку використання цілісного індивідуального досвіду розв'язання майбутніми фахівцями життєвих і професійних проблем, виконання ключових функцій, соціальних і професійних ролей на підставі здобуття відповідних компетенцій [8].

Цікавою з точки зору нашого дослідження є монографія «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики» [5]. На думку її авторів (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубочева), основною метою компетентнісного підходу є виховання й навчання людини, що здатна до конструктивного діалогу із соціальним середовищем; фахівця, який має необхідні для професійної діяльності знання, уміння й навички, та в змозі вирішувати професійні завдання. Однією з умов набуття життєво важливих (ключових) компетентностей є формування індивідуальних стратегій.

Для оптимального висвітлення стрижневих понять цієї статті вважаємо за потрібне звернутися до уточнення сутності й основних характеристик таких понять, як індивідуальна стратегія, а також дотичних до них: індивідуальний стиль, індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальний освітній маршрут самостійно-пізнавальної діяльності студентів, що висвітлюються доволі ґрунтовно у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях. У ракурсі компетентнісного підходу ці поняття пов'язані між собою, але мають певні відмінності. Так, зокрема стиль діяльності, за визначенням психолого-педагогічного словника – це «сукупність індивідуальних особливостей певної діяльності особистості, що впливає на спосіб досягнення мети цієї діяльності й зумовлює своєрідність її виконання. У стилі діяльності завжди проявляються індивідуальні та типові особливості особистості. Стиль діяльності є інтегративним проявом ієрархії процесуальних особливостей динамічної функціональної структури особистості, мотивів діяльності, звичних форм спілкування та керівництва [6]. І. Дорохіна у своїй дисертаційній роботі, яка присвячена дидактичним засадам формування індивідуально-особистісного стилю пізнавальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів, визначає стиль пізнавальної діяльності як динамічну характеристику станів і дій суб'єкта пізнавального процесу, яка детермінується його змістом, базується на інтегративних властивостях індивіда, є визначальною щодо прийомів, методів, засобів, способів, темпу виконання цієї діяльності [3].

Одним із завдань компетентнісного підходу є проектування індивідуальної освітньої траєкторії самостійно-пізнавальної діяльності. Індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного студента. Під особистісним потенціалом маємо на увазі сукупність здібностей того, хто навчається (ціннісних, пізнавальних, творчих тощо).

Не менш важливою категорію, що пов'язана з формуванням індивідуальних стратегій самостійно-пізнавальної діяльності є індивідуальні освітні маршрути. Під проектуванням індивідуального освітнього маршруту розуміють створення спеціальних педагогічних умов для можливості вибору способів, форм і методів навчання, що дають змогу підтримувати різні освітні інтереси студентів під час навчання. Особливу цінність у дослідженні питання організації індивідуально-пізнавальних маршрутів становить науково-практичний здобуток Н. Зверевої, яка досліджувала особливості упровадження в педагогічний процес індивіду-

альних освітніх маршрутів. Вона розглядає індивідуальний освітній маршрут як варіативну структуру навчальної діяльності студента, що відображає його індивідуальні особливості, проектується та контролюється в межах окремої навчальної дисципліни спільно з викладачем на основі комплексної психолого-педагогічної діагностики [4].

Власне індивідуальні стратегії самостійно-пізнавальної діяльності студентів є складним явищем, розкриття сутності якого треба розпочати з уточнення самого терміна «стратегія». Слово «стратегія» походить з давньогрецької та в перекладі означає «мистецтво полководця». Тлумачний словник називає стратегією загальний, недеталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної мети. Стратегію можна розглядати як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом в процесі реалізації та спрямований з певною метою на досягнення успіху в кінцевому результаті. Стратегія має здатність переходити від абстракції до конкретики у вигляді конкретизованих планів для функціональних підрозділів [2].

Термін «стратегія» спочатку використовувався в основному у військовому лексиконі, та означав планування політичних взаємозв'язків між країнами та стосувався озброєння держави, захисту кордонів тощо. На цей час існують різні підходи до феномену «стратегії як процесу» та «стратегії як результату» (кінцевого орієнтиру). Схематично ці підходи можна відобразити так, як показано на рис. 1.

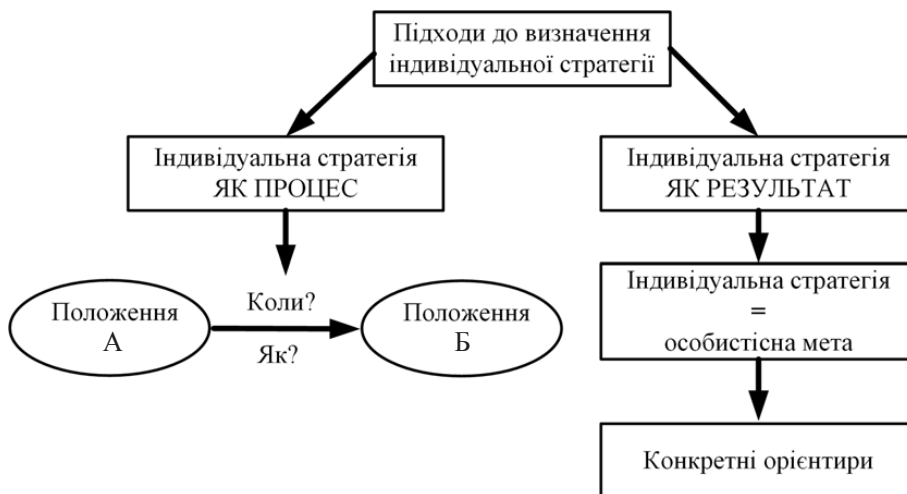

Рис. 1. Підходи до визначення індивідуальної стратегії

У першому випадку для визначення індивідуальної стратегії самостійно-пізнавальної діяльності потрібно відповісти на такі питання:

а) на якому етапі розвитку самостійно-пізнавальної діяльності перебуває студент (положення А);

б) на якому етапі самостійно-пізнавальної діяльності бажає бути студент (положення Б);

в) коли і як студент досягне своїх цілей, тобто перейде з положення А у положення Б).

У другому випадку стратегія ототожнюється з метою та потребує певних орієнтирів для виконання стратегічної діяльності. В такому сенсі категорію «стратегії» в основному використовують в економіці.

З точки зору філософської науки індивідуальні стратегії являють собою певну позицію, такий спосіб життя, що рухає особистість та стимулює до постійного розвитку, допомагає усвідомити майбутнє, досягти найкращих результатів активізацією самостійно-пізнавальної діяльності.

З психолого-педагогічної точки зору стратегія передбачає визначення загальних основних установок, необхідних для підготовки та здійснення задуманого, вона орієнтована

насамперед на перспективу розвитку особистості того, хто навчається, на оптимізацію навчального процесу. Особливого значення проблема індивідуальних стратегій набула у сфері самостійно-пізнавальної діяльності студентів у зв'язку з впровадженням європейських стандартів вищої освіти відповідно до вимог Болонських угод.

В нашому випадку мова йде про індивідуальну стратегію, тому необхідно зазначити, що термін «індивідуальність» походить від латинського *individuitas* – неподільність. Індивідуальний означає той, що базується на певних особливостях та своєрідних властивостях особистості, що характеризуються у рисах характеру та виявляють неповторність особистісних якостей та інтересів.

Згідно з визначенням психолого-педагогічного словника індивідуальний означає властивий певній особі, особливий для кожного індивідуума, здійснюваний окремими особами [6]. Тож, поєднавши ці поняття, маємо власне визначення індивідуальної стратегії самостійно-пізнавальної діяльності – загальний, недеталізований план самостійно-пізнавальної діяльності, властивий певній особі, який охоплює тривалий період, або особистісний спосіб досягнення складної мети.

Проаналізувавши педагогічні та психологічні форми індивідуалізації у своїй праці доктор педагогічних наук І. Унт наголошує на «відносній» індивідуалізації навчання, що зумовлена такими причинами [9]:

1. Зазвичай враховуються індивідуальні особливості не кожного окремого студента, а групи студентів, що мають приблизно схожі особливості.

2. Враховуються лише відомі особливості або їх комплекси і саме ті, що важливі з точки зору навчання (розумові здібності тощо), поряд з цим можуть виступати ряд особливостей, врахування яких у конкретній формі індивідуалізації неможливе, або не є необхідним (темперамент, характер).

3. Іноді враховуються деякі якості або стани лише в тому випадку, якщо це важливо для певного студента (наприклад, талановитість у деякій сфері, розлад здоров'я).

4. Індивідуалізація реалізується не протягом всієї навчальної діяльності, епізодично, або в певній формі навчальної діяльності.

В площині самостійно-пізнавальної діяльності індивідуальні стратегії являють собою довгостроковий курс розвитку того, хто навчається, спосіб досягнення мети, яку студент ставить для себе, на ґрунті власних міркувань у межах своєї поведінки. Американський математик і економіст І. Ансофф у своїй праці «Стратегічне управління» зазначає, що «за своєю сутністю стратегія є переліком правил для прийняття рішень, якими людина користується у своїй самостійно-пізнавальній діяльності» [1]. Вчений називає стратегію стрижнем, навколо якого концентруються всі види пізнавальної діяльності.

Той факт, що ефективно самостійне навчання є не тільки психологічним, а й стратегічно активним процесом, можна спостерігати на сукупності необхідних навичок учнів, які є основою для успішної самостійно-пізнавальної діяльності студентів. Формування індивідуальних стратегій із застосуванням компетентнісного підходу передбачає розвиток певних навичок того, хто навчається. Отже, ми дотримуємося думки, що розробка індивідуальних стратегій самостійно-пізнавальної діяльності студента вимагає від нього вмінь:

- створювати та розширювати інтерес до змісту навчального процесу;
- оформлювати своє робоче та навчальне місце;
- розподіляти свій робочий та навчальний час;
- планувати фази відпочинку;
- створювати структуру змісту навчання;
- поглиблювати компоненти навчання;
- встановлювати і зберігати концентрацію;
- пристосовувати навчання до ситуації;
- аналізувати навчальний процес;
- створювати і підтримувати мотивацію;
- давати собі самому звіт про навчальний процес та результати навчання.

Вищенаведені навички включають в себе роботу і дії, які не тільки одноразово мають місце в навчальному процесі, але і багато разів опрацьовуються в періодичних процесах. Цей процес можна умовно поділити на окремі фази:

- фаза орієнтації та планування;
- виконання робіт;
- фаза контролю;
- етап оцінки;
- (зіставлення результатів з фазою орієнтації).

Порядок виконання цих етапів не заданий. Фази можуть бути повторені або пропущені, так само часто може виконуватись перекривання деяких фаз.

На думку сучасного науковця А. Плигіна, при виборі індивідуальних стратегій самостійно-пізнавальної діяльності студента необхідно враховувати такі умови:

- розуміння мети своєї діяльності;
- знання критеріїв досягнення кінцевого результату;
- уявлення конкретних дій, які слід здійснити;
- наявність у попередньому досвіді сформованих у потрібному ступені дій та операцій;
- уявлення ходу своєї діяльності як цілісної структури;
- організація дії та операції в оптимальній послідовності;
- перевірка своєї дії відповідно до критеріїв результату;
- отримання якісного та конструктивного зв'язку про свою самостійно-пізнавальну діяльність; – можливість перетворювати структуру власного самоаналізу (розвиток метарефлексії) [7].

Якщо ці умови не виконуються належним чином, успішність самостійно-пізнавальної діяльності студента суттєво знижується. Щоб змінити ситуацію, що склалася, необхідно розвивати покомпонентний аналіз навчальної діяльності, який повинен пояснити, як саме реалізуються спочатку цілісні структури діяльності (вони включають найбільш важливі взаємозв'язки), що забезпечують ефективність реалізації навчання.

А. Плигін наголошує, що такими самостійними, комплексними, динамічними і автономно цілісними структурами пізнавального досвіду є індивідуальні стратегії. Педагог називає індивідуальні стратегії взаємозв'язком (послідовністю) операцій і дій (інтелектуальних і практичних), спрямованих на реалізацію результату самостійно-пізнавальної діяльності студента.

Висновки. Індивідуальні стратегії – це багатогранне та дуже ефективне для самостійно-пізнавальної діяльності студента творіння. Проаналізувавши на теоретичній основі компетентнісного підходу такі поняття, як індивідуальний стиль, індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальний освітній маршрут та індивідуальні стратегії самостійно-пізнавальної діяльності студентів, можна зробити висновки, що останні заслуговують на особливу увагу. Компетентнісний підхід спрямований на виокремлення тих властивостей та рис людини, які допоможуть їй адаптуватись в навколишньому середовищі (зокрема в освітньому). Актуалізація цих якостей розвиває вміння правильно планувати індивідуальні стратегії самостійно-пізнавальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – Москва: Экономика, 1989. – 1023 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ.; Ірпінь: Перун, 2003. – 1440 с.
3. Дорохіна І.В. Дидактичні засади формування індивідуально-особистісного стилю пізнавальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09 – теорія навчання / Ірина Василівна Дорохіна. – Кривий Ріг, 2011. – 257 с.
4. Зверева Н.Г. Проектирование индивидуальных образовательных маршрутов студентов педвуза на основе комплексной психолого-педагогической диагностики: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01, 13.00.08 / Наталья Геннадьевна Зверева. – Шуя, 2007. – 232 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина [та ін.]; під заг ред. О.В. Овчарук. – Київ: К. І. С., 2004. – 112 с.
6. Новейший психолого-педагогический словарь / сост. Е. Рапацевич; общ. ред. А. Астахов. – Минск: Современная школа, 2010. – 928 с.
7. Плигин А.А. Умение учиться и познавательные стратегии школьника / А.А. Плигин // Плюс до и после. Начальная школа. – 2008. – № 8. – С. 81–85.

8. Сериков В.В. Общая педагогика: курс лекций / В.В. Сериков. – Волгоград: Перемена, 2004. – 278 с.
9. Унт И. Дифференциация и индивидуализация обучения / И. Унт. – Москва: Педагогика, 1990. – 192 с.
10. Spector J. Michael Competencies for Online Teaching [Electronic resource] / J. Spector. – Available at: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456841.pdf>

References

1. Ansoff, Y. (1989). *Stratehicheskoe upravlenye* [Strategic management]. – Moscow. Ekonomyka Publ. 1023 p. (In Russian).
2. *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* (2003) [Great Dictionary of Modern Ukrainian]. Issuer and Ed. V.T. Busel. Kyiv. Irpin': Perun, 1440 p. (In Ukrainian).
3. Dorokhina, I.V. (2011). *Dydaktychni zasady formuvannya indyvidual'no-osobystisnoho stylyu piznaval'noyi diyal'nosti studentiv vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv: dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.09 - teoriya navchannya* [Didactic bases of forming individual and personal learning style of students of higher educational institutions. Dr. ped. sci. diss. On speciality education theory]. Kryvyi Rih. 257 p. (In Ukrainian).
4. Zvereva, N.H. (2007). *Proektyrovanye yndyvidual'nykh obrazovatel'nykh marshrutov studentov pedvuza na osnovе kompleksnoy psykholoho-pedahohycheskoy diahnostryky: dys. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.01, 13.00.08* [Designing of individual educational routes of students ped university on the basis of complex psychological and pedagogical diagnostics: dis. ... Cand. ped. Sciences: spec. 13.00.01, 13.00.08]. Shuya. 232 p. (In Russian).
5. Bibik, N.M., Vashcheneko, L.S., Lokshyna, O.I. *Kompetentnisnyy pidkhd u suchasnyy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: biblioteka z osvith'oyi polityky* (2004) [Competence approach in modern education: international experience and Ukrainian prospects: library of educational policy]. Kyiv. K. I. S. Publ. 112 p. (In Ukrainian).
6. *Noveyshyy psykholoho-pedahohycheskyy slovar' (2010)* [Newest Dictionary of Psychology and Education]. – Issuer. E. Rapatsevych; Ed. by A. Astakhov]. Mynsk: Sovremennaya shkola Publ. 928 p. (In Russian).
7. Plyhyn, A.A. (2008). *Umenye uchytysya y poznavatel'nye stratehyi shkol'nyka* [Ability to learn and cognitive strategies of a schoolchild] *Plyus do y posle. Nachal'naya shkola* [Plus before and after. Primary School]. No. 8, pp. 81-85. (In Russian).
8. Serykov, V.V. (2004). *Obshchaya pedahohyka. Kurs lektsyy* [General Pedagogy. Lecture course]. Volhohrad: Peremena Publ. 278 p. (In Russian).
9. Unt, Y. (1990). *Dyfferentsyatsiya y yndyvidualyzatsyya obuchenyya* [Differentiation and Individualization of teaching]. Moscow. Pedahohika. 192 p. (In Russian).
10. Spector, J. Michael Competencies for Online Teaching. Available at: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456841.pdf>

В статье анализируются основные положения компетентностного подхода к решению проблемы формирования индивидуальных стратегий, раскрыта сущность понятия «индивидуальные стратегии самостоятельно-познавательной деятельности студентов» и уточнено содержание некоторых соприкасающихся с ним категорий, таких как индивидуальный стиль, индивидуальная образовательная траектория, индивидуальный образовательный маршрут.

Ключевые слова: компетентностный подход, индивидуальные стратегии, индивидуальный стиль, индивидуальная образовательная траектория, индивидуальный образовательный маршрут.

This article analyzes the main provisions of the competency approach to solving the problem of individual strategy formation; it reveals the essence of the concept of students' independent-cognitive activities and clarifies some relevant content of its categories such as individual style, individual educational trajectory, individual educational route.

Key words: competence approach, individual strategies, individual style, individual educational trajectory, individual educational route.

Одержано 9.10.2015.